

TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ DEĞİŞİMİN İŞ İNSANLARI VE FİRMALAR ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. Recep DÜZGÜN¹

Araş. Gör. İbrahim ÇAM²

ÖZET

Türkiye, 1920'lerde devraldığı mirasa Cumhuriyetin de kazanımlarını ekleyerek, ekonomide belli düzeylerde başarılar elde edilmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında gerek yasal reformlar gerekse kurumsal yenilikler, her alanda Türkiye'nin potansiyelini artırmıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye ölçeğinde yapılan ekonomik araştırmalarda yer almış ve alanında en büyükler arasına girmiş kişi ve kuruluşların yıllar itibariyle konumlarındaki değişimi ortaya koymaktır. Bu amaçla, Türkiye ekonomisindeki değişimin birey ve firma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşların, en çok AR-GE yapan şirketlerin, en hayırsever işadamlarının, en çok vergi veren işadamlarının ve firmaların vs. sıralamadaki yerleri değişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Firma Sıralaması, İşadamları Sıralaması.

JEL Kodu: E01, L25, L26.

1. GİRİŞ

Dünya ekonomisi, 1950 sonrasında hızlı bir küreselleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte, ülkeler arasındaki doğal sınırlar ortadan kalkmış ve ülkeler artan ticaret hacimleri ile birbirlerine yakınlaşmışlardır. Türkiye 24 Ocak 1980'de aldığı ekonomik kararlarla, daha önce uyguladığı içe dönük ithal ikameci politikalarından, ihracata yönelik politikalara geçerek, dünyadaki gelişmelere uyum sağlamaya çalışmıştır.

Türkiye, bir taraftan ekonomisini dışa açarken diğer taraftan yurtiçi ekonomik istikrarın sağlanması ve bu istikrarın devamı için farklı iktisat politikaları uygulamıştır. Türkiye, 1920'lerde devraldığı mirasa Cumhuriyetin de kazanımlarını ekleyerek, ekonomide belli düzeylerde başarılar elde edilmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında gerek yasal reformlar gerekse kurumsal yenilikler, her alanda Türkiye'nin potansiyelini artırmıştır.

Söz konusu gelişmeler ve başarılar, Türkiye'nin makroekonomik göstergelerindeki değişim ile gayet açık bir şekilde görülmektedir. 2001 krizi sonrasında elde edilen ekonomik istikrar neticesinde, Türkiye'nin performansı oldukça dikkat çekmektedir. Bu bağlamda 2013 yılında Türkiye, 820 milyar \$'lık GSYİH'si ile dünyanın 17. büyük ekonomisi haline gelmiştir. GSYİH'nin sektörel yapısına bakıldığında tarımın payının azaldığı ve hizmetlerin payının arttığı görülmektedir. 1999 yılında GSYİH'de tarımın payı %11,5 iken 2012 yılında %9,1'e düşmüş; hizmetlerin payı 1999 yılında %55,1 iken 2012 yılında %62,9'a yükselmiştir. Türkiye'nin dışa açılma sürecinde, diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkileri de sürekli artmıştır. 1980 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının, dünya sıralamasındaki yeri 67 iken, 2013 yılında sıralamadaki yeri 30 olmuştur. 2014 yılında Türkiye'nin dış ticareti yaklaşık 400 milyar \$ düzeyine ulaşmıştır. Dış ticareti sadece rakam olarak değil, aynı zamanda hem mal hem de ülke çeşitliliği olarak da farklılaşmıştır. Türkiye'nin dış dünya ile ilişkileri turizm gelirlerine

¹ Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, E-mail: recepduzgun@gmail.com,

² Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, E-Mail: ibrahim.cam@marmara.edu.tr.

de yansımıştır. Buna göre 2002 yılında 8,5 milyar \$ olan turizm gelirleri, 2012 yılında 25,7 milyar \$'a çıkmıştır. Diğer taraftan yatırımların GSYİH'ye oranı 2002 yılında %16,7 iken, 2012 yılında %20,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerle beraber kişi başına gelir de yükselmiş ve 2014 yılında 10.404 \$ olmuştur. Buna bağlı olarak özel Tüketimin GSYİH'deki payı 2000 yılında %68 iken, 2012 yılında %70,2'ye yükselmiştir.

Türkiye'nin ulaştığı ekonomik büyüklük ve elde ettiği başarılarla, uzun süre devam eden Marmara Bölgesi endeksli ekonomisini ülke geneline yaymaya çalışmıştır. Özellikle 1990'ların sonlarında Anadolu'da ortaya çıkan ve hızla büyüyen sermaye ve sanayi, Marmara Bölgesi'ne sıkışan Türkiye ekonomisine yeni bir açılım ve dinamizm kazandırmıştır. Ekonomideki bu dönüşüm sonucunda, Türk iş dünyasındaki kişi ve kuruluşların büyüklükleri de etkilenmiştir. Ülkenin makroekonomik performansı, birey ve firma gibi ekonomik birimleri; birey ve firmaların performansı da ülkenin makroekonomisini etkilemektedir. Bu yüzden Türkiye, ülke olarak başarılar elde ettikçe, ülke ekonomisine yön veren birey ve firmaların da güçleri ve büyüklükleri farklılaşmaktadır.

Çalışmanın amacı, Türkiye ölçeğinde yapılan ekonomik araştırmalarda yer almış ve alanında en büyükler arasına girmiş kişi ve kuruluşların yıllar itibariyle konularındaki değişimi ortaya koymaktır. Bu amaçla, Türkiye ekonomisindeki değişimin birey ve firma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Söz konusu araştırmalara bir bütün olarak yer veren ve yıllar itibariyle değişimlerini gösteren çalışmaların sınırlı olmasından dolayı, çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, genel olarak 2000 sonraki yıllar ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşların, en çok AR-GE yapan şirketlerin, en hayırsever işadamlarının, en çok vergi veren işadamlarının ve firmaların vs. sıralamadaki yerleri değişmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde, Türkiye ekonomisindeki değişim incelenmiştir. Üçüncü bölümde, ekonomik gelişmelerin firmalar üzerindeki etkisi ve dördüncü bölümde ekonomik gelişmenin iş insanları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ DEĞİŞİM

Cumhuriyetten günümüze Türkiye ekonomisi önemli değişimler yaşamış ve ciddi gelişme kaydetmiştir. Bu değişim ve gelişimler, Türkiye'nin makroekonomik göstergelerinde bariz bir şekilde örülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, çeşitli makroekonomik göstergeler incelenerek Türkiye ekonomisinin genel durumu ortaya konulmuştur.

2.1. Reel Ekonomi

Türkiye ekonomisinin genel durumunu yansıtması açısından reel ekonomi göstergeleri önemlidir. Tablo 1'de, Türkiye'nin reel ekonomik istatistikleri verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, Türkiye dinamik yapısıyla, bu göstergelerde ağırlıklı olarak olumlu bir seyir yaşamıştır. Türkiye'nin nüfusu her yıl yaklaşık bir milyon kişi artmış ve 2014 yılı itibariyle 77.695 bin kişi ile büyük bir ekonomiye sahip olmuştur. Dünya nüfus sıralamasına göre Türkiye, 2013 yılında dünyanın en fazla nüfusu olan 19.ülkesi iken; 2014 yılında 18. ülkesi haline gelmiştir (Kalkınma Bakanlığı 2013: 19).

Türkiye ekonomisi, üreten bir ekonomi olarak 2005 ve sonrasında istikrarlı bir büyüme süreci yakalamıştır. GSYİH değeri, TL olarak, sürekli artmıştır ve 2014 yılında 1.749.782 milyon TL düzeyine ulaşmıştır. Ancak, döviz kurundaki istikrarsızlık neticesinde GSYİH'nin dolar karşılığı değeri belli dönemlerde azalma göstermiştir. Büyüme rakamları, GSYİH'nin dolar değerindeki dalgalanmayı ortaya koymaktadır. Buna göre, Türkiye ekonomisi 2009 yılı

dışındaki tüm yıllarda, sürekli büyümüştür. 2005, 2006, 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye, ortalamanın üzerinde büyümüştür. Türkiye ekonomisinde yaşanan istikrarlı büyüme süreci, özellikle dış kaynaklı ekonomik krizlerden daha az etkilenilmesine yardımcı olmuştur. Büyümedeki genel eğilim, Türkiye'nin kişi başına düşen GSYİH rakamlarına da yansımıştır. Buna göre, Türkiye'de Kişi başına gelir 2005 yılında 7.035 \$ iken; 2014 yılında 10.404 \$ olarak gerçekleşmiştir. Ancak, özellikle 2009 yılından günümüze kişi başına gelirin 10.000 \$-11.000 \$ arasına sıkıştığı da göze çarpmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'nin Reel Ekonomisine İlişkin İstatistikler

Yıllar	Nüfus*	GSYİH**	GSYİH***	KBGSYİH	Büyüme %
2005	68.435	648.932	482	7.035	8,4
2006	69.295	758.391	529	7.596	6,9
2007	70.158	843.178	646	9.247	4,7
2008	71.052	950.534	730	10.444	0,7
2009	72.039	952.559	614	8.560	-4,8
2010	73.142	1.098.799	731	10.002	9,2
2011	74.224	1.297.713	774	10.427	8,8
2012	75.176	1.416.798	788	10.459	2,1
2013	76.055	1.565.181	821	10.821	4,2
2014	77.695	1.749.782	800	10.404	2,9

* Bin kişi; ** Milyon TL; *** Milyar \$ olarak verilmiştir.

Kaynak: www.imf.org; www.tuik.gov.tr.

2014-2016 Orta Vadeli Programda 2015 ve 2016 yıllarında ise üretken alanlara yönelik yatırımlarla desteklenen, daha çok yurt içi tasarruflarla finanse edilen, verimlilik artışına dayalı bir büyüme stratejisiyle GSYH artış hızı % 5 olarak hedeflenmiştir (Acar 2013: 8).

2.2. İşgücü

Tablo 2'de, Türkiye'nin işgücü istatistikleri verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, Türkiye nüfusunun yapısı oldukça hareketli ve dinamiktir. Türkiye'de çalışmaya hazır ve hiçbir engeli olmayan nüfus, toplam nüfusun yaklaşık %36'sıdır. 2014 yılındaki toplam 77 milyon nüfusun 28.7 milyonu işgücüdür. Türkiye'de makroekonomik gelişmeye uygun bir şekilde istihdam oranları ve istihdam miktarlarında da olumlu bir ivme yaşanmıştır. 2005 yılında istihdam oranı %40,6 (19.633 bin kişi) iken; 2014 yılında istihdam oranı %45,5'e (25.933 bin kişi) yükselmiştir.

Tablo 2: Türkiye'nin İşgücü İstatistikleri

Yıllar	İşgücü Sayısı*	İstihdam Sayısı*	İşsiz Sayısı*	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
2005	21.691	19.633	2.058	40,6	9,5
2006	21.913	19.933	1.980	40,5	9,0
2007	22.253	20.205	2.044	40,3	9,2
2008	22.899	20.604	2.295	40,4	10,0
2009	23.710	20.615	3.095	39,8	13,1
2010	24.594	21.858	2.737	41,3	11,1
2011	25.594	23.266	2.328	43,1	9,1
2012	26.141	23.937	2.204	43,6	8,4
2013	27.046	24.601	2.445	43,9	9,0

2014	28.786	25.933	2.853	45,5	9,9

* Bin kişi olarak verilmiştir.

Kaynak: www.tuik.gov.tr; www.hazine.gov.tr

İşsizlik sorunu sadece Türkiye'nin değil, gelişmiş ülkeler de dahil tüm dünyanın önemli sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin işsizlik rakamları, 2008-2010 dışındaki yıllarda, %10'un altındadır. Özellikle Avrupa ekonomisinin daraldığı ve ciddi işsizliklerin yaşandığı günümüze, Türkiye'deki işsizlik oranları nispeten daha düşük kalmıştır. 2005'te işsizlik oranı %9,5 (2.058 bin kişi) iken; 2014 yılında işsizlik oranı %9,9 (2.853 bin kişi) olarak gerçekleşmiştir.

“Son dönemde işgücüne katılım, istihdam, işsizlik, kayıt dışı istihdam, işgücünün eğitim seviyesi ve verimliliği gibi göstergelerde olumlu gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte; sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme anlayışıyla istihdam imkanlarının geliştirildiği, işgücü piyasasının etkinleştirildiği ve nitelikli işgücünün artırıldığı daha rekabetçi bir işgücü piyasasının oluşturulması gerekmektedir” (MÜSİAD 2014: 20)

2.3. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi

Türkiye ekonomisi, dış ekonomik ilişkilerinde oldukça mesafe kaydetmiştir. Özellikle 1980 sonrasındaki, ihracata dayalı büyüme strateji ile dışa açılma süresinde Türkiye'nin dış ticareti artmıştır. 2000 sonrası yıllarda ise, cumhuriyet tarihinin en yüksek rakamlarına ulaşılmıştır. Bu gelişmenin arkasında; yasal ve kurumsal bir takım düzenlemelerin yapılması, ihracatın önündeki engellerin kaldırılması, KDV istisnası ve ihracata kredi gibi teşviklerin verilmesi yatmaktadır. Bu durum firmaların, ileri teknoloji kullanan, dünya piyasasıyla rekabet edebilen mal ve hizmetlerinin üretim kapasitesini artırmıştır. Yapılan destekler ve düzenlemelerle ihracat oldukça artmış ve ihracatın kompozisyonu önemli ölçüde değişmiştir. Bütün bu çalışmalar neticesinde, Türkiye 1980 yılında dünya ihracat sıralamasında 67. sıra bulunurken, 2013 yılına geldiğimizde 30. sıraya yükselmiştir (Takım 2010; Düzgün ve Taşçı 2014: 8).

Tablo 3'te, Türkiye'nin dış ticaret ve ödemeler dengesi istatistikleri verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, Türkiye'nin ihracatı son 10 yılda %100'den daha fazla artmış ve 2005 yılında 73.4 milyar \$'dan 2014 yılına 157.6 milyar \$ düzeyine yükselmiştir. Ancak ithalattaki gelişmede dikkat çekici düzeydedir. Aynı dönemde Türkiye'nin ithalatı da 116.7 milyar \$'dan 242.1 milyar \$'a çıkmıştır. Türkiye ekonomisinin risklerinin başında dış ticaret açığı ve cari denge açığı gelmektedir. Türkiye ekonomisi 2005-2014 yılları arasında sürekli dış ticaret açığı vermiştir. Ticaret açığının en az olduğu yıl 38.7 milyar \$ ile 2009 yılı; ticaret açığının en fazla olduğu yıl 105.9 milyar \$ ile 2011 yılı olmuştur.

Tablo 3: Türkiye'nin Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Yıllar	İthalat*	İhracat*	Dış Ticaret Dengesi*	Cari Denge*	Cari Denge/ GSYİH (%)	DYSY*
2005	116.7	73.4	-43.2	-21.4	-4,5	10.0
2006	139.5	85.5	-54.0	-31.8	-6,0	20.2
2007	170.0	107.2	-62.7	-37.7	-5,8	22.0
2008	201.9	132.0	-69.9	-40.1	-5,4	19.8
2009	140.9	102.1	-38.7	-12.0	-1,9	8.6
2010	185.5	113.8	-71.6	-45.3	-6,2	9.1
2011	240.8	134.9	-105.9	-75.0	-9,7	16.1
2012	236.5	152.4	-84.0	-48.4	-6,2	13.3
2013	251.6	151.8	-99.8	-64.6	-7,9	12.4
2014	242.1	157.6	-84.5	-45.8	-5,7	12.1

* Rakamlar Milyar \$ olarak verilmiştir.

Kaynak: www.hazine.gov.tr; www.tuik.gov.tr.

Türkiye'nin diğer ekonomilerle geliştirdiği ilişkiler neticesinde, ülkeye gelen yabancı sermayelerin de arttığı görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasına ve küresel rekabet gücünün artırılmasına önemli katkı sağlamaktadır. Özellikle 2005 sonrası dönemde Türkiye'ye yabancı sermaye girişlerinin arttığı görülmektedir. 2005 yılına kadar yaklaşık yıllık 1-2 milyar dolar olan yabancı sermaye girişleri, Türkiye'nin gerçekleştirdiği yapısal reformların etkisiyle önemli bir artış kaydetmiştir. 2007 yılında 22 milyar dolarla en yüksek seviyesine ulaşan yıllık doğrudan yatırımlar, global ekonomik krizle bir miktar düşüş kaydetmiştir. Son 10 yılda Türkiye'ye 144 milyar \$ doğrudan yatırım yapıldığı gözlenmektedir. 2014 yılındaki doğrudan yatırım tutarı ise, 12,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (YASED 2014: 12).

2.4. Fiyat Endeksleri ve Diğer Göstergeler

Tablo 4'te, Türkiye'nin fiyat endeksleri ve diğer istatistikleri verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, Türkiye enflasyon konusunda, 1990'lı yıllara göre oldukça başarılı bir performans sergilemiştir. Son 3 yıldır TÜFE rakamları artsa da, Türkiye'deki enflasyon sürünen enflasyon kategorisindedir. Sanayideki kapasite kullanım oranlarının değişimine bakıldığında, kullanım oranının 2005 yılından günümüze azaldığı göze çarpmaktadır. Toplam kapasitenin 2005 yılında %80,7'si kullanılırken; 2014 yılında %74,6'sı kullanılmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin makroekonomik performansına en başarılı olduğu gösterge belki de, borçlanma oranıdır. Toplam borcun, GSYİH'ye oranı oldukça düşmüş ve 2014 yılında %35 düzeyine gerilemiştir. Tabloya göre, Türkiye ekonomisi son 10 yıldır, Maastricht kriterlerinin de altında bir borçlanma oranı yakalamıştır.

Tablo 4: Türkiye'nin Fiyat Endeksleri ve Diğer İstatistikleri

Yıllar	TÜFE	ÜFE	Gini Katsayısı	Kapasite Kullanım Oranı (%)	Toplam Borç/GSYİH (%)
2005	7,7	2,7	0,38	80,7	51,1
2006	9,7	11,6	0,42	81,7	45,5
2007	8,4	5,9	0,40	80,2	39,6
2008	10,1	8,1	0,40	76,7	40,0
2009	6,5	5,9	0,41	65,2	46,3
2010	6,4	8,9	0,40	72,6	43,1
2011	10,5	13,3	0,40	75,4	39,9
2012	6,2	2,5	0,40	73,6	37,6
2013	7,4	7,0	0,40	76,0	37,4
2014	8,2	6,3	0,41	74,6	35,0

* Rakamlar yıl sonu itibariyle, % olarak verilmiştir.

Kaynak: www.tuik.gov.tr; www.hazine.gov.tr

3. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ DEĞİŞİMİN FİRMALAR ÜZERİNE YANSIMALARI

Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin, firmalar üzerinde de bir takım etkileri bulunmaktadır. Firmaların ekonomik performanslarının, ülkenin makroekonomik

göstergelerindeki değişmeden etkilenmemesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, firmaların Türkiye ölçeğindeki sıralamaları da değişmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, çeşitli göstergeler açısından Türkiye’de faaliyet gösteren firmaların performanslarındaki ve sıralamalarındaki değişimler ortaya konulmuştur.

3.1. Türkiye’nin Birinci 500’deki En Büyük Sanayi Kuruluşları

“Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” çalışması, İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından düzenli bir şekilde, yıllık olarak yapılan anketler neticesinde tespit edilmektedir. Elde edilen veriler çerçevesinde, çeşitli göstergeler itibarıyla bir sıralama yapılmaktadır. Bu şekilde Türkiye’nin farklı sektörlerinde faaliyet gösteren en büyük firmaları ortaya konulmaktadır. Türkiye’nin birinci 500 büyük sanayi kuruluşu sıralaması ve sıralamadaki değişim oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye’nin en büyük sanayi kuruluşları, ülkenin ekonomik performansını da büyük ölçüde yansıtmaktadır. Şöyle ki; söz konusu firmalar en çok satış yapan, en çok ihracat yapan, en çok istihdam imkânı sunan firmalardır. Birinci 500’deki firmaların toplam satışları 2004 yılında 137.462.193.539 milyon TL iken, 2013 yılında 376.749.083.620 milyon TL; ihracatları 2004 yılında 33.198.124 bin \$ (Türkiye’nin ihracatının %52’si) iken, 2012 yılında 63.712.230 bin \$ (Türkiye’nin ihracatının %41’i); istihdamları 2004 yılında 530.770 kişi iken, 2012 yılında 596.055 kişi olarak gerçekleşmiştir (Düzgün 2014).

Tablo 5’te, 2004-2012 yılları arasında Türkiye’nin en büyük sanayi kuruluşları sıralamasında yer alan ilk 8 firma verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, Türkiye’nin en büyük sanayi kuruluşu değişmemiş ancak, alt sıralarda değişiklikler yaşanmıştır. Birinci 500 sanayi kuruluşları ağırlıklı olarak otomotiv, enerji, beyaz eşya, demir ve çelik sektörlerinde faaliyet göstermektedirler.

Tablo 5: Türkiye’nin En Büyük Sanayi Kuruluşları

Sıra	2004	2005	2006	2007	2008
1	TÜPRAŞ	TÜPRAŞ	TÜPRAŞ	TÜPRAŞ	TÜPRAŞ.
2	Ford	Ford	Ford	Ford	EÜAŞ
3	Toyota.	Toyota	EÜAŞ	EÜAŞ	Ford
4	Oyak-Renault	EÜAŞ	Toyota	Oyak-Renault	Ereğli Demir ve Çelik
5	Ereğli Demir ve Çelik	Arçelik	Oyak-Renault	Toyota	Oyak-Renault
6	EÜAŞ	Ereğli Demir ve Çelik	Arçelik.	Ereğli Demir ve Çelik	Tofaş.
7	Arçelik	Oyak-Renault	Ereğli Demir ve Çelik	Arçelik	Arçelik
8	Vestel	Vestel.	Vestel	Tofaş	İçdaş
Devamı					
Sıra	2009	2010	2011	2012	2013
1	TÜPRAŞ	TÜPRAŞ	TÜPRAŞ-	TÜPRAŞ	TÜPRAŞ
2	EÜAŞ	EÜAŞ	Ford	Ford	Ford
3	Oyak-Renault	Ford	Oyak-Renault	Oyak-Renault	EÜAŞ
4	Arçelik	Oyak-Renault	EÜAŞ	Arçelik	Oyak-Renault
5	Tofaş	Tofaş	Tofaş	EÜAŞ	Arçelik
6	Ford	Arçelik	Arçelik	Tofaş	TOFAŞ.
7	Ereğli Demir ve Çelik	Aygaz	Ereğli Demir Çelik	İskenderun Demir ve Çelik	İçdaş
8	Aygaz	Ereğli Demir ve Çelik	İskenderun Demir ve Çelik	Ereğli Demir ve Çelik	Ereğli Demir ve Çelik

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası, www.iso.org.tr.

Tablo 6’da, Türkiye’nin en büyük sanayi kuruluşunun yıllar itibariyle performansı verilmiştir. Buna göre TÜPRAŞ, 2004-2012 yılları arasında Türkiye’nin en büyüğü olmuştur. TÜPRAŞ’ın satış, ihracat, kârlılık ve istihdam değerleri istikrarsız bir seyir izlemiştir. Tablodan görüldüğü üzere TÜPRAŞ’ın; satışları 2004 yılında 10.446.591.755 milyon TL iken 2013 yılında 41.078.427.000 milyon TL; ihracatı 2004 yılında 981.150 bin \$ iken, 2013 yılında 4.844.000 bin \$; istihdamı 2004 yılında 5.229 kişi iken, 2013 yılında 4.986 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 6: Türkiye’nin En Büyük Sanayi Kuruluşu

Yıllar	Firma İsmi	Satışlar	İhracat	Kâr	İstihdam
2004	TÜPRAŞ	10.446.591.755	981.150	849.233.892	5.229
2005	TÜPRAŞ	14.239.223.472	1.907.338	727.130.249	5.153
2006	TÜPRAŞ	18.673.722.100	3.044.360	884.735.990	4.682
2007	TÜPRAŞ	18.450.708.799	3.380.072	1.252.197.224	4.451
2008	TÜPRAŞ-	27.732.867.295	4.471.014	517.000.444	4.370
2009	TÜPRAŞ-	15.495.595.133	1.751.582	776.931.357	4.155
2010	TÜPRAŞ-	20.819.067.010	2.849.093	929.422.037	4.160
2011	TÜPRAŞ-	27.409.868.901	4.245.426	1.259.093.425	4.160
2012	TÜPRAŞ-	40.118.028.063	5.016.126	1.183.493.662	4.358
2013	TÜPRAŞ-	41.078.427.000	4.844.000	1.197.000.000	4.986

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası, www.iso.org.tr.

3.2. Türkiye’nin İkinci 500’deki En Büyük Sanayi Kuruluşları

“İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” çalışmaları da İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından yapılan anketler neticesinde tespit edilmektedir. Elde edilen veriler çerçevesinde, çeşitli göstergeler itibariyle bir sıralama yapılmaktadır. Bu şekilde Türkiye’nin farklı sektörlerinde faaliyet gösteren en büyük ikinci 500 firması ortaya konulmaktadır. Türkiye’nin ikinci 500 büyük sanayi kuruluşu sıralaması ve sıralamadaki değişim de oldukça önemlidir. Çünkü bu liste, gelişmeye açık ve birinci 500 sanayi kuruluşu arasına girmeye aday olan firmalardan oluşmaktadır. İkinci 500’deki firmaların toplam satışları 2004 yılında 332.442.575 milyon TL iken, 2012 yılında 2.075.675.107 milyon TL; ihracatları 2004 yılında 5.449.236 bin \$ (Türkiye’nin ihracatının %7’si) iken, 2012 yılında 9.656.687 bin \$ (Türkiye’nin ihracatının %6’sı); istihdamları 2004 yılında 180.879 kişi iken, 2012 yılında 208.560 kişi olarak gerçekleşmiştir (Düzgün 2015: 118-128).

Tablo 7’de, 2004-2012 yılları arasında Türkiye’nin ikinci 500’deki en büyük sanayi kuruluşları sıralamasında yer alan ilk 8 firma verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, söz konusu listede sürekli değişiklikler yaşanmıştır. İkinci 500 büyük sanayi kuruluşlarının performanslarındaki başarı, firmayı birinci 500 büyük sanayi kuruluşu listesine taşıdığı için, Tablo 7’deki firmaların sıralamasının değişim normal karşılanmaktadır.

Tablo 7: Türkiye’nin İkinci 500’deki En Büyük Sanayi Kuruluşları

Sıra	2004	2005	2006	2007	2008
1	Normandy Madencilik	VE-GE Hassas Kağıt	Akzo Nobel Boya	Graniser Granit	Ulusoy Un
2	Petlas Lastik	Beldeyama	BASF Yapı	Küçüker Tekstil	Selçuk İplik
3	Aydın Mensucat	Teknik Alüminyum	Coşkunöz Radyatör	Edirne Yağ	-
4	HEMA	Gesan Yatırım	-	Çetinkaya	Norm Cıvata

				Mensucat	
5	Güneygaz	Berdan Tekstil	KİBSAŞ	KİBSAŞ	Setaş Kimya
6	SFC	-	Türk Tuborg Bira	Marmara Un	Kipaş
7	-	İshakoğlu Gıda	Yavuz gıda	Erikli Su	Seval Kablo
8	ARPAŞ	Polylen Sentetik	Elazığ Altınova Çimento	Mintay Tekstil	Sarbak Metal
Devamı					
Sıra	2009	2010	2011	2012	2013
1	Oyka Kağıt	ERBOSAN	-	T.T.L. Tütün	Gamateks Tekstil
2	SFC	Koç Haddecilik Tekstil	Cam Elyaf	Eker Süt	KİBSAŞ
3	Ozanteks Tekstil	Tamsa Fayans	Hema	PNS Pendik Nişasta	Teksüt
4	Küçüker Tekstil	Alcatel Lucent Teletaş	Akın Tekstil	Bursa Beton	Penti Çorap.
5	VE-GE Hassas Kağıt	Verde Yağ	Aroma	KİBSAŞ	Oğuz Tekstil
6	ERBOSAN	Sardunya Hazır Yemek	Sun Chemical Matbaa	UNMAŞ.	Felda Iffco Gıda
7	Arslantürk Tarım Ürünleri	Denizati Petrokimya	Exper	Edirne Yağ	Yurtbay Seramik
8	Alka Sanayi	Hema	-	Santa Farma İlaç	-

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası, www.iso.org.tr.

Tablo 8’de, Türkiye’nin ikinci 500’deki en büyük sanayi kuruluşunun yıllar itibariyle performansı verilmiştir. Buna göre, 2004-2012 yıllar arasında Türkiye’nin ikinci 500’deki en büyük sanayi kuruluşu sürekli değişmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, satışların en fazla olduğu firma 2013 yılında 187.916.879 milyon TL ile GAMATEKS; ihracatı en fazla olan firma 89.177 bin \$ ile T.T.L. TÜTÜN SAN.; kârlılığı en fazla olan firma 8.734.505 milyon TL ile ERBOSAN; istihdamı en fazla olan firma ise 2.200 kişi ile GAMATEKS olmuştur.

Tablo 8: Türkiye’nin İkinci 500’deki En Büyük Sanayi Kuruluşu

Yıllar	Firma İsmi	Satışlar	İhracat	Kâr	Çalışan
2004	Normandy Maden.	63.575.371	42.815	-10.610.957	257
2005	VE-GE Hassas Kağıt	69.041.297	-	1.454.574	308
2006	Akzo Nobel Boya	83.483.616	6.628	-	135
2007	Graniser Granit	96.306.080	17.187	5.876.944	951
2008	Ulusoy Un San	104.039.438	35.667	-	-
2009	Oyka Kağıt	98.178.311	7.678	7.290.521	319
2010	ERBOSAN	123.729.722	39.858	8.734.505	287
2011	-	-	-	-	-
2012	T.T.L. Tütün San.	166.040.617	89.177	-	-
2013	Gamateks	187.916.879			2200

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası, www.iso.org.tr.

3.3. Türkiye’nin En Çok AR-GE Harcaması Yapan Firmaları

Türk iş dünyasının global düzeyde bir oyuncu olma yolunda, daha çok yenilikçiliğe ve inovasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Bu faaliyetlerin gerçekleşmesi için ciddi kaynak gerekmektedir. Türkiye’de Ar-Ge faaliyetleri kapsamında kamu kuruluşları, vakıf üniversiteleri, özel sektör kuruluşları ve devlet üniversiteleri bütçe ve personel anlamında

yoğun harcama gerçekleştirmektedirler. Örneğin, Türkiye’de toplam Ar-Ge harcaması 2013 yılında bir önceki yıla göre %13,4 artarak 14 milyar 807 milyon TL olarak hesaplanmıştır (www.tubitak.gov.tr, 2014). Türkiye Patent Enstitüsü’ne patent başvurusu sayısı 2003 yılında 1.152 iken, 2014 yılında başvuru sayısı 12.198’e ulaşmıştır. Türkiye’de kişi başı AR-Ge harcaması 2003 yılında 42 \$ iken, 2013 yılında 176 \$ olmuştur. Ancak, AR-GE konusunda ilerlemelerine rağmen, Türkiye’de AR-GE harcamalarının GSYİH’deki payı %1’in altındadır. Söz konusu oranın daha fazla olması gerektiği oldukça açıktır (TÜİK, www.tuik.gov.tr: 2014).

Türkiye’nin en çok AR-GE harcaması yapan firmaları; halka açık şirketlerinin mali tablolarında yer alan “Araştırma Geliştirme Giderleri” rakamları üzerinden yapılan çalışmayla belirlenmektedir. Çalışmanın sonucunda, “AR-GE Şampiyonları 100” listesi yayımlanmaktadır. Söz konusu çalışma, Turkishtime dergisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Tablo 9’da, 2008-2013 yılları arasında Türkiye’nin en çok ar-ge harcaması yapan firmaları verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere en çok harcama yapan firmalar ağırlıklı olarak otomotiv, beyaz eşya, enerji ve madencilik sektöründe faaliyet göstermektedirler.

Tablo 9: Türkiye’nin En Çok AR-GE Harcaması Yapan Firmaları

Sıra	2008	2009	2010
1	BMC	Ford Otosan	Ford Otosan
2	Ford Otosan	BMC	Vestel
3	Aselsan	Arçelik	Arçelik
4	Arçelik	Vestel Elek	Şişecam
5	Vestel Elek	Aselsan	Aselsan
6	Şişecam	Şişecam	T. Telekom
7	BSH Ev Alet.	Grundig	BSH Ev Alet.
8	Vestel Beyaz Eşya	Bosch	Tofaş
9	Tofaş	Tofaş	İpek Maden.
10	Bosch	T. Telekom	Koza Altın
Devamı			
Sıra	2011	2012	2013
1	Ford Otosan	Ford Otosan	Aselsan
2	Vestel Elek.	Vestel Elek.	Ford Otosan
3	Arçelik	Arçelik	Tusaş
4	Aselsan	Aselsan	Roketsan
5	Şişecam	Şişecam	Arçelik
6	T. Telekom	T. Telekom	Tofaş
7	BSH Ev Alet.	İpek Doğal Enerji	Karsan Oto.
8	İpek Matbaa.	Koza Maden.	Mercedes-Benz
9	Koza Maden.	Vestel Beyaz Eşya	Türk Traktör
10	Vestel Beyaz Eşya	BSH Ev Alet.	Abdi İbrahim

Kaynak: Turkishtime Dergisi, www.turkishtimedergi.com.tr.

Tablo 10’da, Türkiye’nin en çok AR-GE yapan firması ve toplam AR-GE harcaması verilmiştir. Buna göre, Türkiye’nin en çok AR-GE harcaması yapanlar listesinde en fazla yer alan firma, FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.’dir. 2008 yılının en çok harcama yapan firması BMC, AR-GE’ye 61.833.964 TL kaynak ayırmıştır. Buna karşın, 2013 yılında liste başı 703.894.981 TL’lik harcamasıyla ASELSAN ELEKTRONİK SAN. VE TİC. A.Ş. olmuştur. ASELSAN’nın AR-GE harcamasının cirosundaki payı %38,4’tür.

Tablo 10: Türkiye'nin En Çok AR-GE Harcaması Yapan Firması

Yıllar	Firma İsmi	AR-GE Harcaması*	Cirodaki Payı (%)
2008	BMC	61.833.964	5,9
2009	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	112.123.487	1,6
2010	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	71.610.783	1,3
2011	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	84.729.979	1,1
2012	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	106.886.110	1,0
2013	Aselsan Elektronik San. ve Tic. A.Ş.	703.894.981	38,4

* TL olarak verilmiştir.

Kaynak: Turkishtime Dergisi, www.turkishtimedergi.com.tr.

3.4. Türkiye'nin En Değerli Markaları

“Türkiye'nin En Değerli Markaları” araştırması, Brandfinance® Turkey tarafından yapılmaktadır. Bu çalışmada yer alan şirketler, Kamu Aydınlatma Platformu'na (KAP) mali tablo gönderenler arasından seçilmektedir. KAP'ta mali tablolar 3 aylık-6 aylık-9 aylık ve yıllık olacak şekilde konsolide olarak yayınlanmaktadır. Konsolide mali tablolar, söz konusu şirketin tüm markalarına ait toplu veri vermektedir. Bu nedenle, birden fazla markaya sahip şirketlerin değeri “marka portföyü” olarak kabul edilmektedir. Listeler, marka değeri en yüksek 100 firma olarak açıklanmaktadır. Tablo 11'de, 2009-2014 yılları arasındaki en değerli markalar sıralamasındaki ilk 10 firma verilmiştir.

Tablodan görüldüğü üzere, 2009-2014 yıllarında Türkiye'nin en değerli markası hiç değişmemiştir. Türk Telekom'un lider marka olduğu Türkiye'de, oluşan listenin ilk 10'unda ağırlıklı olarak bankalar, beyaz eşya, otomotiv ve iletişim firmalarının olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, 2014 yılında en değerli ilk 10 markanın 4 tanesini bankalar oluşturmaktadır.

Tablo 11: Türkiye'nin En Değerli Markalarına Sahip Firmaları

Sıra	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	T. Telekom	T. Telekom	T. Telekom	T. Telekom	T. Telekom	T. Telekom
2	Turkcell	İş Bankası	İş Bankası	THY	Akbank	Akbank
3	Arçelik	Turkcell	Turkcell	Akbank	İş Bankası	THY
4	Anadolu Efes	Arçelik	Akbank	İş Bankası	THY	İş Bankası
5	Migros	Anadolu Efes	Garanti	Turkcell	Garanti	Arçelik
6	İş Bankası	Akbank	THY	Anadolu Efes	Turkcell	Anadolu Efes
7	Ford Otomotiv	Migros	Efes Bira	Garanti	Arçelik	Garanti
8	Oyak Renault	Yapı Kredi	Yapı Kredi	Arçelik	BİM	Turkcell
9	Akbank	THY	Arçelik	Yapı Kredi	Anadolu Efes	BİM
10	THY	Garanti	BİM	OMV Petrol	Yapı Kredi	Yapı Kredi

Kaynak: brandfinance® turkey 100, www.brandfinance.com

Tablo 12'de, Türkiye'nin en değerli markası ve marka değeri verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, 2009-2014 yılları arasında Türkiye'nin en değerli markası TÜRK TELEKOM olmuştur. TÜRK TELEKOM'un marka değerinde yıllar itibariyle azalmalar yaşansa da ciddi oranda arttığı gayet açıktır. TÜRK TELEKOM'un 2009 yılındaki marka değeri 1.593 milyon \$ iken, 2014 yılındaki marka değeri 2.000 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 12: Türkiye'nin En Değerli Markası

Yıllar	Firma İsmi	Marka Değeri (Milyon \$)
2009	Türk Telekom	1.593
2010	Türk Telekom	1.692
2011	Türk Telekom	2.389
2012	Türk Telekom	2.019
2013	Türk Telekom	2.380
2014	Türk Telekom	2.000

Kaynak: brandfinance® turkey 100, www.brandfinance.com

3.5. Türkiye'nin En Çok Kurumlar Vergisi Veren Kuruluşları

Kurumlar vergisi (KV), kurum kazançları üzerinden alınan vergiyi ifade etmektedir. 5520 sayılı KV kanununda, KV oranı %20 olarak düzenlenmiştir. Kanunun 1. maddesine göre; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadî kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmeler, iş ortaklıklarının kazançları kurumlar vergisine tâbidir. Türkiye'de, toplam vergi gelirleri içinde kurumlar vergisinin payı 2004 yılında %9,5 iken; 2014 yılındaki payı, %8,8 olarak gerçekleşmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı 2015).

En çok kurumlar vergisi veren kuruluşların, Türkiye'nin en büyük firmaları olduğu bilinmektedir. Söz konusu firmalar sadece vergi yönüyle değil, diğer ekonomik göstergeler açısından da sektörlerinde ilk sıralardadır. Tablo 13'te, Türkiye'nin en çok kurumlar vergisi veren firmaları verilmiştir. Buna göre, 2004-2013 yılları arasında en çok kurumlar vergisi veren firmaları listesi genelde farklılık göstermektedir. Ancak listedeki en dikkat çekici unsur, bankaların ağırlıklı üstünlükleridir. Örneğin 2012 yılında, en çok kurumlar vergisi veren ilk 5 şirketin tamamı bankadır.

Tablo 13: Türkiye'nin En Çok Kurumlar Vergisi Veren Firmaları

Sıra	2004	2005	2006	2007	2008
1	T. Telekom	T. Telekom	T. Telekom	T. Telekom	Turkcell
2	Ziraat Bankası	Ziraat Bankası	Ziraat Bankası	Ziraat Bankası	T. Telekom
3	İş Bankası	İş Bankası	Akbank	Akbank	Ziraat Bankası
4	Akbank	Akbank	İş Bankası	Garanti	İş Bankası
5	Vakıflar Bank.	Vakıflar Bank.	Halk Bankası	İş Bankası	Garanti
Devamı					
Sıra	2009	2010	2011	2012	2013
1	Ziraat Bankası	Garanti	Merkez Bank.	Garanti	Merkez Bank.
2	Garanti	Elektrik Üret. AŞ.	T. Telekom	İş Bankası	Ziraat Bankası
3	BOTAŞ	Akbank	Turkcell	Akbank	Elek. Üret. AŞ
4	Akbank	GE Araş. Müşav.	Garanti	Ziraat Bankası	Turkcell
5	İş Bankası	Ziraat Bankası	Yapı Kredi	Halk Bankası	Garanti

Kaynak: Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı, www.bmvdb.gov.tr

Tablo 14'te, Türkiye'nin kurumlar vergisi şampiyonları verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, kurumlar vergisi birincileri Ankara ve İstanbul kayıtlı firmalardır. 2007 yılına kadar Türk Telekom, vergi şampiyonu iken; 2009 sonrasında bankaların birinciliği üstlendikleri görülmektedir. Kurumlar vergisi şampiyonları arasında en çok vergiyi, 2005 yılında 1.323.838.902 TL'lik ödemesiyle ile TÜRK TELEKOM; en az vergiyi 675.780.829 TL'lik ödemesiyle TURKCELL gerçekleştirmiştir.

Tablo 14: Türkiye'nin Kurumlar Vergisi Şampiyonu

Yıllar	Firma İsmi	Faaliyet Türü	Tahakkuk Eden	İli
2004	Türk Telekom	Telekomünikasyon	1.146.227.502	Ankara
2005	Türk Telekom	Telekomünikasyon	1.323.838.902	Ankara
2006	Türk Telekom	Telekomünikasyon	764.040.218	Ankara
2007	Türk Telekom	Telekomünikasyon	820.826.975	Ankara
2008	Turkcell	Telekomünikasyon	675.780.829	İstanbul
2009	Ziraat Bankası	Bankacılık	1.181.837.186	Ankara
2010	Garanti Bankası	Bankacılık	970.258.290	İstanbul
2011	Merkez Bankası	Bankacılık	1.448.473.615	Ankara
2012	Garanti Bankası	Bankacılık	1.180.653.967	İstanbul
2013	Merkez Bankası	Bankacılık	889.835.346	Ankara

Kaynak: Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı, www.bmvdb.gov.tr.

3.6. Türkiye'nin En Büyük Sınır Ötesi Şirketleri

Capital dergisi tarafından gerçekleştirilen "Global 50 Türk Şirketi" çalışması, yurtdışında kurulu Türk şirketlerinin fırsat arayışını yansıtmaktadır. Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları olduğu kadar, yerli firmaların yurt dışına yönelik sermaye çıkışları da görülmektedir. 2005 yılında Türkiye'nin net doğrudan yabancı sermaye yatırımları -8.967 milyon \$ iken; 2014 yılında -5.487 milyon \$ düzeyinde gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2015). Bu durum, Türkiye'ye gelen yabancı sermayeden daha fazla miktarda sermayenin çıktığı anlamına gelmektedir. Tablo 15'te, Türkiye'nin sınır ötesinde faaliyet gösteren en büyük şirketleri verilmiştir. Sınır ötesinde elde ettikleri ciroya göre şekillenen liste zamanla değişmiştir.

Tablo 15: Türkiye'nin En Büyük Sınır Ötesi Şirketleri

Sıra	2009	2010	2011
1	Efes Breweires	Renaissance Construction	Renaissance Construction
2	Kordsa Global	Efes Breweires	Efes Breweires
3	Gama Endüstri	UCP	Kordsa Global
4	TAV İnşaat	Kordsa Global	UCP
5	German Travel International	Gama Endüstri	Coral Travel
6	Astelit	Astelit	-
7	Anadolu Cam	Beko PLC	Beko PLC
8	Beko PLC	Gama Güç Sistemleri	CCI Int.
Devamı			
Sıra	2012	2013	2014
1	Efes Breweires	Efes Breweires	Ardutch B.V.
2	Alliance Grain Traders	Renaissance Construction	Renaissance Construction
3	Kordsa Global	Coral Travel	Coral Travel
4	UCP	Borusan Global	Efes Breweires
5	Coral Travel	UCP	CCI Int.
6	Renaissance Construction	Alliance Grain Traders	AGT Food and Ingredients
7	Godiva Chocolatier	Kordsa Global	Godiva Chocolatier
8	Razi Petrokimya	CCI Int.	Credit Europe

			Group

Kaynak: Capital Dergisi, www.capital.com.tr

Tablo 16’da, Türkiye’nin en büyük sınır ötesi şirketi ve bu şirketin faaliyet gösterdiği ülkeler ile ciroları verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere EFES BREWEİRES, faaliyetine çok farklı ülkelerde devam etmektedir. Sınır ötesinde en fazla yatırım yapan grup, EFES BREWEİRES firması ile Anadolu Grubu; RENAİSSANCE CONSTRUCTION firması ile Rönesans Grubu olmuştur. 2014 yılının en büyük sınır ötesi şirketi ise, 2.514 milyon \$ cirosu ile Ardutch B.V.’dir.

Tablo 16: Türkiye’nin En Büyük Sınır Ötesi Şirketi

Yıllar	Firma İsmi	Grup	Ülke	Ciro
2009	Efes Breweires	Anadolu Grubu	Rusya, Kazakistan, Moldova, Gürcistan, Hollanda, İngiltere, Sırbistan	1.038
2010	Renaissance Construction	Rönesans	Rusya	981
2011	Renaissance Construction	Rönesans	Rusya	1.169
2012	Efes Breweires	Anadolu Grubu	Hollanda, Rusya, Kazakistan, Moldova, Gürcistan	2.851
2013	Efes Breweires	Anadolu Grubu	Hollanda, Rusya, Kazakistan, Moldova, Gürcistan ve Ukrayna	1.500
2014	Ardutch B.V.	Arçelik A.Ş.	Hollanda	2.514

Kaynak: Capital Dergisi, www.capital.com.tr

4. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ DEĞİŞİMİN İŞ İNSANLARI ÜZERİNE YANSIMALARI

Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin, iş insanları üzerinde de bir takım etkileri bulunmaktadır. Türkiye ekonomisindeki gelişmeye yön veren kurum ve kuruluşların başındaki iş insanlarının da ekonomik gücü değişmektedir. Bu değişim, iş insanlarının Türkiye ölçeğindeki sıralamaları da etkilemektedir. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’nin en önemli iş insanlarının ekonomik güçlerindeki değişim ortaya konulmuştur.

4.1. Türkiye’de En Çok Gelir Vergisi Veren İş İnsanları

Gelir vergisi, gelir üzerinden alınan vergiyi ifade etmektedir. Gerçek kişilerin gelirleri, gelir vergisine tâbidir. Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarını oluşturmaktadır. Her ne kadar oransal olarak düşük paya sahip olsa da, gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki yeri önemlidir. Toplam vergi gelirleri içinde gelir vergisinin payı 2004 yılında %19,5 iken; 2014 yılında bu pay %22,7’ye yükselmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı 2015). Tablo 17’de Türkiye’nin en çok gelir vergisi veren iş insanları verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, en çok gelir vergisi verenlerin sıralamadaki yerleri değişse de, genel de aynı kişilerden oluşmaktadır. Koç ve Doğan Aileleri her yıl listeye girmiştir.

Tablo 17: Türkiye'nin En Çok Gelir Vergisi Veren İş İnsanları

Sıra	2004	2005	2006	2007	2008
1	Talip Kahraman	Aydın Doğan	Demir Sabancı	Aydın Doğan	Mustafa Rahmi Koç
2	Aydın Doğan	Mustafa Rahmi Koç	Aydın Doğan	Hüsnü Mustafa Özyeğin	Aydın Doğan
3	İzzet Bayraktar	Semahat Sevim Arsel	Mustafa Rahmi Koç	Kazım Türker	Hüsnü Mustafa Özyeğin
4	(*)	İbrahim Bodur	Semahat Sevim Arsel	Semahat Sevim Arsel	Semahat Sevim Arsel
5	Yahya Akel	Turgay Ciner	İzzet Bayraktar	Mustafa Rahmi Koç	(*)
Devamı					
Sıra	2009	2010	2011	2012	2013
1	Aydın Doğan	Mustafa Rahmi Koç	Semahat Sevim Arsel	Semahat Sevim Arsel	Mustafa Rahmi Koç
2	Salvo Taragano	Semahat Sevim Arsel	Mustafa Rahmi Koç	Mustafa Rahmi Koç	Semahat Sevim Arsel
3	Mustafa Rahmi Koç	(*)	Suna Kıraç	Suna Kıraç	Suna Kıraç
4	Semahat Sevim Arsel	Suna Kıraç	(*)	Mustafa Vehbi Koç	Mustafa Vehbi Koç
5	(*)	Mustafa Vehbi Koç	Mustafa Vehbi Koç	Mehmet Ömer Koç	Yıldırım Ali Koç

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr.

Tablo 18'de, Türkiye'nin gelir vergisi şampiyonları ve ödedikleri vergi miktarları verilmiştir. En çok gelir vergisi ödeyen kişiler Ankara ve İstanbul'a kayıtlıdırlar. Gelir vergisi şampiyonlarının faaliyetlerine bakıldığında, menkul kıymet sermaye iradı ile menkul kıymet yatırım ortaklığının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Gelir vergisi birincileri arasında en çok vergi veren iş insanı 37.492.324 TL'lik ödemesiyle 2013 yılında Mustafa Rahmi Koç; en az vergi veren iş insanı ise, 10.320.542 TL'lik ödemesiyle 2005 yılında Aydın Doğan olmuştur.

Tablo 18: Türkiye'nin Gelir Vergisi Şampiyonu

Yıllar	İsim	Faaliyet Türü	Tahakkuk Eden	İli
2004	Talip Kahraman		20.163.210	Ankara
2005	Aydın Doğan	M.S.İ.	10.320.542	İstanbul
2006	Demir Sabancı	M.S.İ.	14.267.484	İstanbul
2007	Aydın Doğan	M.S.İ.	10.454.055	İstanbul
2008	Mustafa Rahmi Koç	M.S.İ.	18.014.087	Ankara
2009	Aydın Doğan	M.Y.O. - G.M.S.İ.	19.161.631	İstanbul
2010	Mustafa Rahmi Koç	MSİ, ÜCRET, GMSİ	22.893.850	Ankara
2011	Semahat Sevim Arsel	M.K.Y.O.	33.622.742	İstanbul
2012	Semahat Sevim Arsel	M.K.Y.O.	26.876.425	İstanbul
2013	Mustafa Rahmi Koç	M.S.İ.	37.492.324	Ankara

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr.

4.2. Türkiye'nin En Güçlü İş İnsanları

Bu araştırma Ekonomist Dergisi tarafından yapılmaktadır. Listede yer alan iş insanları, aldıkları kararlar ve eylemleriyle sadece Türk iş dünyasına değil, dünya ticaretine de yön vermektedirler. Bu insanlar, milyarlarca dolarlık yatırım kararlarına imza atmakta ve dev ciroları yönetmektedirler. Global ekonomide her biri çok önemli birer figür niteliğindedir. İş

dünyasında kitleleri yönlendirecek güce ve itibara sahiptirler (Düzgün 2015). Tablo 19’da, Türkiye’nin en güçlü iş insanları listesinin ilk 10 kişisi verilmiştir. Buna göre, liste hemen hemen aynı kişilerden oluşmaktadır. Koç, Ülker ve Sabancı Aileleri’nin üstünlükleri göze çarpmaktadır.

Tablo 19: Türkiye’nin En Güçlü İş İnsanları

Sıra	2011	2012	2013	2014
1	Rahmi Koç	Mustafa Koç	Mustafa Koç	Mustafa Koç
2	Mustafa Koç	Murat Ülker	Murat Ülker	Murat Ülker
3	Güler Sabancı	Rahmi Koç	Güler Sabancı	Güler Sabancı
4	Erdem Başçı	Güler Sabancı	Rahmi Koç	Ferit Şahenk
5	Murat Ülker	Erdem Başçı	Erdem Başçı	Hüsnü Özyeğin
6	Ümit Boyner	Ümit Boyner	Hüsnü Özyeğin	Rahmi Koç
7	Mehmet Emin Karamehmet	Mehmet Emin Karamehmet	Rifat Hisarcıklıoğlu	Bülent Eczacıbaşı
8	Ahmet Çalık	Ferit Şahenk	Ferit Şahenk	Erol Sabancı
9	Rifat Hisarcıklıoğlu	Ahmet Zorlu	Muharrem Yılmaz	Ahmet Zorlu
10	Turgay Ciner	Hüsnü Özyeğin	Mehmet Emin Karamehmet	Mehmet Emin Karamehmet

Kaynak: Ekonomist Dergisi, www.ekonomist.com.tr.

Tablo 20’de, Türkiye’nin en güçlü iş insanı verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere, Türkiye’nin en güçlü iş insanı Koç Ailesi’ne mensuptur. Ayrıca, son 3 yıldır Mustafa Koç’un birinciliği devam etmektedir. 2014 yılı itibarıyla Mustafa Koç; Koç Holding’in başkanıdır ve 66,2 milyar TL ciroyu yönetmektedir. Yönetiminde 80 bin 996 kişi çalışmaktadır.

Tablo 20: Türkiye’nin En Güçlü İş İnsanı

Yıllar	İsim	Şirket/Başkan	Gücü ve Konumu
2011	Rahmi Koç	Koç Holding/Şeref Başkanı	53,8 milyar TL ciro, 73 bin 63 çalışan ve dünyanın en büyük 273. şirketi.
2012	Mustafa Koç	Koç Holding/Başkan	75,7 milyar TL ciro, 80 bin 987 çalışan ve dünyanın en büyük 222. şirketi.
2013	Mustafa Koç	Koç Holding/Başkan	84,8 milyar TL ciro, 82 bin 158 çalışan ve dünyanın en büyük 217. şirketi. 10 yıldır Türkiye’nin en büyüğü. 2005 yılında dünyanın en büyük 389. şirketi idi.
2014	Mustafa Koç	Koç Holding/Başkan	66,2 milyar TL ciro, 80 bin 996 çalışan ve 2,7 milyar TL net kâr. Holding şirketlerinin tamamı sektörlerinde ilk 3’te. Toplam cirosu, GSYİH’nin %8’ine karşılık gelmektedir.

Kaynak: Ekonomist Dergisi, www.ekonomist.com.tr.

4.3. Türkiye’nin En Hayırsever İş İnsanları

Dünyada bağış süreçleri, genellikle aile veya şahısların kurduğu vakıflar üzerinden yürütülmektedir. Türkiye’de bağışlar, uzun dönem el yordamıyla yapılmıştır. Hayırsever iş insanları okul, hastane, cami, yurt yaptırarak ya da para dağıtarak sosyal sorumluluklarını

yerine getirmişlerdir. Gün geçtikçe bağışlar daha organize ve daha kurumsal bir kimlikle yapılır hale gelmiştir (Düzgün 2015). Bu bağlamda, hem bağış tutarları hem de bağış miktarları önemli ölçüde artmıştır. Türkiye'nin en çok bağış yapan iş insanları araştırmasını Ekonomist Dergisi yapmaktadır. 2003-2012 yılları arasında toplam 10 yıllık dönem için, iş insanlarının yaptıkları bağışlar toplulaştırılmış bir şekilde verilmiştir. Araştırma, yayınlandığı yılın bir öncesindeki yılın bağış tutarları esas alınarak yapılmıştır. Tablo 21'de, Türkiye'nin en hayırsever iş insanları listesinin ilk 10'u verilmiştir. Buna göre sıralamada yerleri değişse de, genelde aynı kişiler yer almaktadır.

Tablo 21: Türkiye'nin En Hayırsever İş İnsanları

Sıra	2003-2012	2013	2014
1	Mustafa Koç	Mustafa Koç	Mustafa Koç
2	Ali Dođramacı	Hüsnü M. Özyeğin	Ferit F. Şahenk
3	Hüsnü M. Özyeğin	Ferit F. Şahenk	Hüsnü M. Özyeğin
4	Ferit Şahenk	Ali Dođramacı	Ali Dođramacı
5	Fikret Öztürk	Hacı Boydak	Mehmet Ali Aydınlar
6	M. Sinan Tara	Ali Ağaođlu	Tuncay Özilhan
7	Tuncay Özilhan Hacı Boydak	Mehmet Ali Aydınlar	İpek İlıcak Kayaalp
8	Begümhan Doğan Faralyalı	Ekrem Cengiz	M. Sinan Tara
9	Ali Ağaođlu	M. Sinan Tara	Avni Çelik
10	Mehmet Ali Aydınlar	Ahmet Kocabıyık	Ahmet Eren

Kaynak: Ekonomist Dergisi, www.ekonomist.com.tr.

Tablo 22'de, Türkiye'nin en hayırseverler iş insanı ve yaptığı bağış miktarı verilmiştir. Buna göre, son 12 yıldır en hayırsever iş insanı değişmemiştir. Mustafa Koç her yıl birinciliği üstlenmiştir. Mustafa Koç'un 12 yılda yaptığı bağış miktarı toplam 1.528.725 milyon TL'dir.

Tablo 22: Türkiye'nin En Hayırseverler İş İnsanı

Yıllar	Yönetim Kurulu/Başkanı	Grup/Şirket/Holding	Bağış Tutarı*
2003-2012	Mustafa Koç	Koç Holding	1.103.000
2013	Mustafa Koç	Koç Holding	185.552
2014	Mustafa Koç	Koç Holding	240.173

*Milyon TL olarak verilmiştir.

Kaynak: Ekonomist Dergisi, www.ekonomist.com.tr.

5. SONUÇ

Türkiye ekonomisi 1980 sonrasında çok sık ekonomik krizlere maruz kalmış olsa da, özellikle 2001 sonrasındaki yapısal tedbirlerle beraber istikrarlı bir sürece girmiştir. 2005 yılında Avrupa Birliği ile başlayan müzakere sürecinin de yarattığı olumlu havayla birlikte, ekonomide önemli ölçüde başarılar elde edilmiştir. Bu başarılar Türkiye'nin makroekonomik göstergelerinde rakamlara yansımıştır.

Bir ülke ekonomisi, o ülkede yaşayan bireylerden ve faaliyet gösteren firmalardan ayrı düşünülmemesi gerekmektedir. Ülke ekonomisi geliştikçe, bireylerin ve firmaların da imkânları artmakta ve harcamaları, ciroları, büyüklükleri etkilenmektedir. Ülkedeki bireylerin ve firmaların ekonomik imkânlarının artması, ülke ekonomisini daha da ileriye taşımaktadır.

Ülke ekonomisindeki değişimin birey ve firma üzerindeki etkisi, Türkiye ölçeğinde yapılan ekonomik araştırmalarda rahatlıkla görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin en büyük

şirketleri, en çok vergi veren kişi ve kuruluşları, iş insanlarının ekonomik güçleri gibi bir takım sıralamalar her yıl büyük oranda değişmektedir. Çalışmada, çeşitli kuruluşlar tarafından yapılan ekonomik araştırma sonuçlarına dayalı olarak, söz konusu değişim ortaya konulmuştur. Elde edilen bilgilere göre, Türkiye ekonomisine yön veren kişi ve kuruluşlar büyük oranda aynı kalmaktadır. Ancak, bu kuruluşların ekonomik potansiyelleri ve sıralamadaki yerleri değişmektedir. Buna göre,

- Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşları ağırlıklı olarak otomotiv, enerji, beyaz eşya, demir ve çelik sektörlerinde faaliyet göstermektedirler. Ancak, Türkiye'nin en büyüğü TÜPRAŞ'tır.
- Türkiye'de en çok AR-GE harcaması yapan firmalar genellikle, otomotiv sektöründe faaliyet göstermektedirler. Türkiye'nin en çok harcama yapan şirketleri sıralamasında, uzun süre birinciliği FORD OTOSAN korumuştur.
- Türkiye ekonomisinin gelişmesi, firmaların marka değerlerinin de artmasına yol açmaktadır. En değerli markalar sıralamasında, bankaların sayısının fazla olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin en değerli markası her yıl TÜRK TELEKOM olmuştur.
- En çok kurumlar vergisi ödeyenler sıralamasında 2008 yılına kadar iletişim firmaları birinci iken, 2009 ve sonrasında birinciliği bankacılık sektöründeki firmalara bırakmıştır.
- Türkiye'deki firmaların ekonomik güçlerinin artmasıyla, bu firmaların uluslararası piyasalara entegrasyonu de artmıştır. Dolayısıyla, Türk şirketlerinin uluslararası yatırımları oldukça yükselmiştir. Bu bağlamda, en fazla sınır ötesi ekonomik faaliyeti olan firmalar ağırlıklı olarak Rönesans ve Anadolu Grubu şirketleridir.
- En çok gelir vergisi verenlerin sıralamadaki yerleri değişse de, genel de aynı kişilerden oluşmaktadır. Koç ve Doğan Aileleri her yıl listeye girmiştir.
- Türkiye'nin en güçlü iş insanları listesinde Koç, Ülker ve Sabancı Aileleri'nin üstünlükleri göze çarpmaktadır. Ancak, Türkiye'nin en güçlü iş insanı KOÇ Ailesi'ne mensuptur.
- Türkiye'nin en hayırsever iş insanı listesinde de birinciliği her yıl Mustafa Koç üstlenmiştir.

KAYNAKÇA

ACAR, Fatih, "Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001 - 2013)", **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2, Ekim-Aralık 2013, ss. 15-32.

BRANDFINANCE® TURKEY, **Türkiye'nin En Değerli Markaları**, JUNE 2014, www.brandfinance.com.

BÜYÜK MÜKELLEFLER VERGİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI, www.bmvdb.gov.tr, Erişim Tarihi: 22.10.2014

CAPİTAL DERGİSİ, "Global 50 Türk Şirketi", www.capital.com.tr.

DÜZGÜN R. "Türkiye'nin Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçerisindeki Kayseri Firmalarının Performanslarının Değerlendirilmesi (1993-2012)", Kayseri Ticaret Odası,

<http://www.kayserito.org.tr/pxp/posts/tuerkiye-nin-birinci-500-bueyuek-sanayi-kurulusu-icerisindeki-kayseri-firmalarinin-performanslarinin-degerlendirilmesi-716.php>

Erişim Tarihi: 22.01.2014

DÜZGÜN, R. (2015). **Kayseri'nin Türkiye Ekonomisindeki Yeri**, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

DÜZGÜN, R. ve H. M. TAŞÇI, “Türk İşletmelerinin İhracat Performansını Belirleyen Faktörler: ISO-500 Üzerine Bir Uygulama”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, , Cilt. 9, Sayı. 3, ARALIK 2014, ss.7- 24.

EKONOMİST DERGİSİ, www.ekonomist.com.tr. Erişim Tarihi: 07.04.2015.

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, “Bütçe Gelirleri”, www.gib.gov.tr, Erişim Tarihi: 07.04.2015.

HAZİNE MÜŞTEŞARLIĞI, www.hazine.gov.tr. Erişim Tarihi: 07.04.2015.

İSTANBUL SANAYİ ODASI, **İlk 500 Sanayi Kuruluşu CD Verisi**. www.iso.org.tr

KALKINMA BAKANLIĞI, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, 2013, s.115.

MÜSİAD, “Cari Açığa Karşı Kobi’ler ve Tarım: 2014 Türkiye Ekonomisi Raporu”, **MÜSİAD Araştırma Raporları**, No: 92, 2014, s.178.

TAKIM, A. (2010), “Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Vol.14, Sayı.2, ss.1- 16.

TURKİSHTİME DERGİSİ, “AR-GE Şampiyonları 100 Araştırması”, www.turkishtimedergi.com.tr.

TÜBİTAK, www.tubitak.gov.tr, Erişim Tarihi: 07.04.2015.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, www.tuik.gov.tr. Erişim Tarihi: 07.04.2015.

YASED, “2014 faaliyet Raporu”, www.yased.org.tr, Erişim Tarihi: 01.04.2015.